

SOPRONI ARCOK

TURBULY ÉVA | 20. századi történet női
szemmel. Interjú Kubinszky
Mihálynéval

A Kubinszky Mihályné Kassay (Lehrner) Évával készült beszélgetés annyiban rendhagyó, hogy az ő életútja korábbi beszélgetőtársaimmal szemben női történet, ugyanannak a történelmi korszaknak női szemszögből történő leképeződését nyújtja. Kortársaihoz hasonlóan nagy történelmi és társadalmi változások törésvonalai határozták meg fiatalkorát, pályaválasztását, életének alakulását. Ahogy beszélgetéseink során többször is hangsúlyozta, egy védett, idillinek mondható gyermekkort követően 16 évesen kellett szembesülnie a háború, a menekültlét mindennapjaival, majd ezt követően a napi kenyér megszerzésének gondjával, öccse elvesztésével. Az újonnan kialakuló társadalmi berendezkedés osztályidegenként kezelte a családot, édesapját koholt vádak alapján börtönbe zárták. A szokásos női értelmiségi pályák éppen emiatt nem voltak számára járhatók, a nők előtt akkoriban megnyíló műszaki egyetem a családi hagyománnyal együtt azonban lehetővé tette a diplomaszerezést, majd azt követően a tervezői, később az urbanisztikai feladatok ellátását.

Kedves Éva! Amikor megkerestelek azzal, hogy interjút szeretnék készíteni veled, két dolgot küldtél el nekem. Sokéves családtörténelmi kutatásaid összegzését, amiről ejtünk még szót, és egy 67 oldalas kéziratot, ami a Te és családod történetét tartalmazza egészen addig, hogy 1950 karácsonyán házasságot kötöttél a férjeddal. Az előszóban azt is megfogalmaztad, mi készített emlékeid papírra vetésére.

Nagyon békés és szeretetteljes családi légkörben éltem, a gyerekkorom egészen 16 éves koromig csodálatos volt, amire mindig a legnagyobb örömmel emlékezem vissza. Egy véletlenül előkerült könyv is segített, Selma Lagerlöf: Amikor én kislány voltam... Mindig nagyon szerettem, a tartalma miatt és amiatt is, hogy jutalmul kaptam kedves iskolámtól. A Baár–Madas Református Leánynevelőintézet Gimnáziuma körpecsétje felett egykori magyartanárom, a nagyszerű költő, Jékely (Áprily) Lajos igazgató aláírásával olvasható a beírás: Kassay Éva I.b. osztályos tanulónak példás magaviselete és rendszeretete jutalmául.

Vezettél naplót, ami segített az emlékek felidezésében?

Nem, soha nem írtam naplót. Bár a „milyen volt régen” története, az események sorozata mindig érdekelt. Egészen kislány koromban Apukának sokszor kellett mesélnie arról, milyen volt, amikor katonáskodott az I. világháborúban. Később faltam a történelmi életrajzokat, Lorántffy Zsuzsanna, Zrínyi Ilona és mások történeteit. Ezekbe én mindig úgy bele tudtam élni magamat, hogy amikor az anyukám közbeszólt, gyere kislányom teríteni, azt sem tudtam hirtelen, hol vagyok éppen? Az Egri csillagokat annyiszor olvastam, hogy pontosan meg tudtam mondani, ez, vagy az a rész melyik oldalon található. Nagyon kötődtem ezekhez a dolgokhoz. Ahogy az építészetben is a városépítészet, a helyreállítás volt, ami vonzott. Így lehet mondani, hogy az építészeti munkát is humán jellegűen folytattam, különösen a Városházán töltött években.

Visszatérve a gyerekkorra, mondj néhány dolgot a szüleidről, az akkori életetekről!

Budapesten éltünk, a szüleim mindketten városi alkalmazottak voltak. Apu a műegyetemen végzett, a gyakorlatban mélyépítő, azon belül is főleg vízépítő mérnökként dolgozott. Anyu az érettségi után a Magyar Királyi Állami Tornatanítóképző Intézetben szerzett oklevelet. Ezt követően beiratkozott az egyetem bölcsészkarára, magyar-francia szakra. Sajnos, hamarosan súlyosan megbetegedett, az orvos tanulmányai felfüggesztését javasolta egy évre. Édesapja halálát követően azonban 1923-ban munkába állt, hogy segítse testvérei továbbtanulását. Testnevelési tanítónaként, majd 1927-től női kereskedelmi szaktanfolyami tanárként dolgozott egészen 1942-ig, amikor résznyugdíjba vonult. Közös életüket az újonnan épült Simor utcai „városi ház”-ban kezdték, majd a 30-as években családi ház épült Budán, a Hűvösvölgyi út közeli Bognár utcában. Még a Simor utcában született meg Pista öcsém, aki két évvel volt fiatalabb nálam. A családi villába már velünk költözött özvegy apai nagyanyám, aki sokat segített a gyerekek nevelésében, a családi háztartás irányításában. Nagymama tanítónői oklevelet szerzett és 1895-ben végleges kinevezést kapott Budapest Székes-főváros tanácsától. Ez nagy dolog volt abban az időben, hiszen az első diplomás, sőt dolgozó diplomás nők közé tartozott az akkori Magyarországon. Valami hasonló megisméltődött az én életemben is, amikor az elsők között szereztem nőként építészmérnöki végzettséget.

1. kép. Kassay Éva (középen) szüivel, Kassay Ödönnel és Rátai Margittal 1942-ben Budapesten, a Bognár utcai ház kertjében

Mennyi ideig dolgozott a nagymama? A férjhezmenetelig, vagy a gyerekek megszületéséig?

Végigdolgozta az életét, 61 éves korában ment nyugdíjba. A háztartás vezetésében egy családi mindenest segített. Első fiuk nyolc évesen, skarlátban meghalt, így apám maradt az egyetlen gyermekük. Akkor is dolgozott, amikor a fia és a férje a fronton voltak. A szünidőben nyaralni jártak Erdélybe, a Felvidékre, Abbáziába. A legkalandosabb utat Apuval tették 1914-ben, közvetlenül a háború előtt, amikor Jeruzsálemben és Egyiptomban jártak. Érdekesség, hogy amikor 1896-ban férjhez ment katonatiszt nagyapámhoz, a kötelező kaució letétele helyett elfogadták a nagymama diplomáját.

Visszaemlékezéseidben nagyon sokat és érdekesen írsz a rokoni kapcsolatokról, a család életmódjáról, az élénk társadalmi életéről, amit akkoriban éltek, a zebegényi, olaszországi nyaralásokról, a családon belül kialakult munkamegosztásról. Mindezek bőséges adatokat szolgáltatnak a háború előtti fővárosi középosztály mindennapi életéről. Nagy kár, hogy egy interjú kereteibe nem fér bele mindezek részletes bemutatása. A ti helyzetetek annyiban volt különleges, hogy a 40-es évek elejéig anyukád is dolgozott.

Igen, így volt. Munkája mellett anyu folyamatosan gondoskodott arról, hogy mindenkinek mindene meglegyen, a dolgok szabályozott rendben, kifogástalanul működjenek. Volt segítség, de az öttagú család ellátása mellett a társadalmi és rokonságbeli kötelezettségek gondja, megszervezése is az ő vállára nehezedett. Így amikor kisebb egészségügyi problémák jelentkeztek, 1942-ben résznyugdíjjal

abbahagyta a tanítást. Sajnos, a történelem nem engedte, hogy tartósan élvezze a gondtalanabb életet.

2. kép. A szülői ház Budapesten, a Bognár utcában

Ahogy már kiderült, evangélikusként a Baár–Madásban kezdted meg a gimnáziumi tanulmányaidat.

Ebben a kérdésben a szüleim döntöttek, nagyon jól. Ez az iskola minden tekintetben meghatározó volt az életemben. Az 1930-ban emelt épület tervezője Medgyaszay István volt, a vasbeton építészet és a magyar szecesszió kiemelkedő tehetségű építész, a soproni és a veszprémi színházak megálmodója. Így nem csoda, hogy a soproni Petőfi téren járva sokszor jutott eszembe egykori iskolám. Neki köszönhetően az épület elrendezésében, funkciójában és formájában is ideális volt, csodálatos parkkal, tornateremmel, szertárakkal, rajzteremmel. Mindehhez olyan tisztaság, rend és nyugalom vett bennünket körül, amit azóta sem tapasztaltam, s amit az utánunk jövő nemzedékek sajnos el sem tudnak képzelni. Ebben a keretben éltünk és növekedtünk, és kaptuk meg nap mint nap tanárainktól azt a szellemi felkészítést, ami segített bennünket abban, hogy szinte kivétel nélkül megálljuk a helyünket az elkövetkezendő években.

Érzékeltétek valamilyen módon, hogy a háború rövidesen a mindennapi életetek részévé válik?

Fokozatosan, lépésről lépésre vált a mindennapjaink részévé. Rövidesen hiánycikké váltak egyes élelmiszerek. Egyre többször esett szó légoltalomról, elsötétítésről, mind több ismerősünket hívták be katonai szolgálatra. Éppen hazavittem a nagyon szép negyedikes bizonyítványomat és készültem a vakációra 1942 kora nyarán, amikor apukát SAS behívóval Erdélybe, a Görgény völgyébe rendelték, ahol a posta számára végeztek műszaki feladatokat a századával. Fél év után sikerült anyuka nagy utánajárásával leszerelni. Ez év szeptember elején éltük át az első légitámadást. Nyitott ablakoknál feküdtünk le, amikor a távolból valami egyenletes, összefüggő zajt hallottam. Anyu csak annyit mondott, a pincébe, és már futottam is. Ő maradt, az öcsémet keltegette. A lépcsőházi ablaknál voltam, amikor hatalmas dörrenés rázta meg a házat. Ez volt az első légiháborús élményünk. 1943/44 telén Apuka a megürült házmeisteri lakást dúcoltatta alá és nyilvánította óvóhelyé, majd szomszédunkkal közösen a mellettünk lévő kertészet végében építtetett egy árok-óvóhelyet, ami a közvetlen találat kivételével biztonságosabb menedéket nyújtott a pincénél.

Hogyan élted meg a németek bevonulását?

Vasárnap volt, a barátnőmmel a Várban voltunk istentiszteleten. A Várfok utca még csendes volt. Hazafelé a házunk előtt találkoztunk egy kedves ismerőssel, ő mondta, hogy a németek megszállták az országot. Estére már be is szállásoltak hozzánk egy tiszthelyettest. Nem tellett bele két hét, be kellett fejezni a tanévet. Megkaptuk a bizonyítványt, akkor még abban a reményben, hogy ősszel pótolni tudjuk az elmaradt tananyagot.

A következő évekről nagyon szemléletesen írtál a visszaemlékezéseidben: „Olyan volt ez a hat év, mint amikor egy hegyoldal keskeny ösvényén futsz lefele, mert kergetnek. Egyre gyorsabban kell szedned a lábadat és nincs idő keresni, hogy hova lépjél, csak arra kell vigyázni, hogy el ne essél, hogy talpon tudjál maradni. És közben reménykedsz, hogy egyszer már nem fognak kergetni és szabad lesz megállni. Nem pihenni, csak békében dolgozni, csendben, szépen...”

Nézd, fiatalok voltunk, nekem optimista és vidám alaptermészetem van, ezzel sikerült valahogy kibírni. A szüleinknek sokkal nehezebb volt. Akkor még nem tudtam, amit ma igen, hogy egy őrangyalt állított mögém a Jóisten, aki vigyázott rám...

Próbáljuk meg röviden összefoglalni az egymást követő eseményeket a háború végéig.

A helyzet áprilistól egyre romlott, a légiriadók mindennapossá váltak. Aput nyáron újra behívták, a Repülőtér-építési Parancsnoksághoz. Amikor alakulatát a Nógrád megyei Szokolyára helyezték, a légiriadók és a fokozódó ellátási nehézségek miatt a szüleim úgy döntöttek, jobb, ha a család is követi. Két

hónapot töltöttünk Szokolyán, majd október 12-én az alakulattal együtt továbbmentünk a Jánosházától 15 km-re fekvő Zalaerdődre. Egy kis parasztház tiszta szobájában szállásoltak el bennünket. Élelmiszerben szerencsére nem volt hiány, de meg kellett tanulnunk sparherden sütni-főzni, teknőben fahamuval mosni. A tankönyveinket az utolsó pillanatban Apuka még ki tudta hozni Budapestről, így minden nap tanultunk, matekot, fizikát, latint, németet. Aput novemberben felvezényelték Pomázra, december közepén érkezett vissza. Otthoni értékeinket részben elásta, részben útnak indította Zalaerdődre. Közben jöttek a hírek, hogy az országutak tele vannak menekültekkel, hosszú kocsisorok vonulnak nyugat felé. Mi is folyamatosan készítettük az élelmiszer csomagokat és vártuk az indulási parancsot. Végül március 23-án indultunk el, Szombathely-Graz irányában haladtunk. Tobelbadban – ez Graz egyik külvárosa – megállítottak bennünket. Jött a katasztrófális hír, hogy a családokat elválasztják, a katonáknak dél felé kell tovább haladniuk. A gépjárműveket elkobozták, bennünket úgynevezett család-táborokba rendeztek, 6-7 főnek juttatva egy lovaskocsit. Ennek megfelelően sok mindent hátra kellett hagynunk, akkor is, ha vállaltuk a gyalogmenetet. Április 11-én indultunk tovább. Klagenfurtba szerettünk volna eljutni, de átirányítottak bennünket az Ennstal felé. Másokhoz hasonlóan mi is az irányjelző és helységnev táblákra írtuk a jelzéseinket. Utólag kiderült, Apu így tudta meg, merre járunk. Május elejére eljutottunk az Ennsig, remélve, hogy átjutunk a folyó hídján, az amerikai megszállási övezetbe. Ez azonban nem sikerült, mire egy reggel felébredtünk, már orosz katonák őrizték a menekült táborot. Elindultunk – egy rossz löszeres kocsival, Pistivel a bakon – hazafelé. Nem tudom, mit ettünk abban a két hétben. Tisztálkodásra nem volt lehetőség, a menetben mindennapos volt a rablás, fosztogatás. A lovak nem akartak menni, kiderült, elkopott a patkójuk. Amikor átértünk a határon, eladtuk őket a kocsival együtt egy gazdának, a pénzből Fertőszentmiklóson vonatra szálltunk. Celldömlőkön keresztül értünk haza fáradtan, piszkosan, éhesen, egy szál foszlott ruhában.

A folytatás sem volt könnyű!

Azt hiszem, a hazaérkezés öröme volt az az élmény, ami átsegített bennünket azon a sokkon, ami várt ránk. Apámról semmi hírünk nem volt, csak reménykedni tudtunk, hogy nem esett orosz fogságba. A ház épségben megmaradt, de teljesen kifosztották. Az emeleten egy orosz ezredes lakott a barátnőjével és két katonanő. Annyira nem volt mit ennünk, hogy alig vártuk a gyümölcsök érését. Ruhánemünk egyáltalán nem maradt. Anyám varrást vállalt, vasúton, sokszor a vonat tetején utazva járt le az Alföldre csereberélni ezt-azt élelemre. Közben az iskolában magántanulóként záróvizsgát tettünk, így nem veszítettünk évet. Most láttuk csak be, milyen hasznos volt a szokolyai, zalaerdői rendszeres tanulás!

Mivel valamiből élni kellett, úgy döntöttünk, a 8. osztályban is magántanuló maradok. A Ferenciek terén helyezkedtem el egykori varrónőknél, Anikó néninél, akinek előkelő, jól menő szalonja volt. Szerettem nála dolgozni. Varrni tanultam, vendégeket fogadtam, sok gyakorlati tapasztalatot szereztem a próbák során is. Augusztus végére hazaérkezett Apu. Jelentkezett a munkahelyén, de sajnos azonnal B listázták, majd decemberben letartóztatták, hiába szereztünk igazoló aláírásokat egykori alárendeltjeitől. Ettől kezdve az ő kiszabadítása lett a legfontosabb feladatunk. A hatósági betelepítés kikerülésére és a fenntartási költségek megosztására ismerősöket fogadtunk be a házba. Tavasztól már nem dolgoztam, a vizsgáimra és az érettségire készültem.

Az érettségi sikerült, apámat az augusztus eleji tárgyaláson elítélték, majd decemberben jogerősen felmentették. Közben azonban szörnyű csapás érte a családot. Őcsém rövid egy hét alatt agyhártyagyulladásban elhunyt. Szüleimet azt hiszem csak az irántam és az egymás iránt érzett szeretet és felelősségtudat segítette abban, hogy túléljék a történeteket.

Ebben az időszakban kellett döntenie a pályaválasztásodról. Milyen szempontok alapján választottad az építészetet? Szerepe volt ebben az akkori életkörülményeiteknek, vagy véletlenek is közrejátszottak?

A műszaki pálya apám révén adott volt. Ő is mérnök volt, igaz, vízépítő mérnök. Részleteiben nem ismertem a munkáját, de hallottam róla. Az ismeretségi körbe tartozó fiúk többsége műszaki pályán mozgott, az ő révükön is voltak ismereteim. Nem elhanyagolható szerepet játszott a politikai helyzet. Felmértük, tovább kell tanulni, különben ezzel a háttérrel csak fizikai munkát végezhetek. A pedagógusi pálya iránt nem éreztem elhivatottságot és amúgy sem engedtek volna tanítani. A történelem érdekelt, vonzott például a diplomáciai pálya, de az adott helyzetben nem volt reális lehetőség. Jó tanuló voltam, kitűnőre érettségiztem matematikából és fizikából, így júliusban részben kizárásos alapon a műegyetem építészmérnöki szakára jelentkeztem. Ebben az évben kellett először felvételi vizsgát tenni és ez volt a második év, amikor lányok jelentkezését is elfogadták.

Utólag visszanézve óriási merészség volt a részemről, hogy a műegyetemet választottam. Az utolsó két gimnáziumi év anyagából magántanulóként készültem fel, optimálisnak nem mondható körülmények között. És nem csak elvégeztem az egyetemet, de meg is maradtam a szakmánál.

Újra iskolapadban ülhetnél. Milyenek voltak az első benyomások?

Minden új és érdekes volt. Az előadások alatt sokat és szorgalmasan kellett dolgozni, mert tankönyveink nem voltak, saját jegyzeteinkre támaszkodhattunk csak. Az előadások és a gyakorlati órák után hét közben nem sok időnk maradt. Az évfolyamtársakkal, köztük későbbi férjemmel, Kubinszky Mihállyal hamar megismerkedtünk. Egyelőre persze még szó sem volt udvarlásról. Kevesen

voltunk lányok, ennek megfelelően jó dolgunk volt. A fiúk segítettek, kényeztettek bennünket. Rövidesen kisebb baráti csoportok alakultak ki, a jó társaság ellensúlyozta a rideg körülményeket. Az egyetem ugyanis még magán viselte a háborús sérülések nyomait, az előadótermek beáztak, sokat fáztunk.

Míg én az első vizsgáimra készültem, otthon folyt a tanácskozás a jövőt illetően. Apám gyors elhelyezkedésében nem reménykedhettünk, így mielőbb valami kereseti lehetőség után kellett néznünk. A szüleim elhatározták, megpróbálják a házi szövést, mivel méterárut alig lehetett kapni. Az induláshoz, a szövőszék, a nyersanyag beszerzéséhez nem volt pénzünk, így tőkéstársat kerestünk, aki aztán a haszon javát lefölözte. Az ötlet ugyanis bevált, a szolid megélhetés egyelőre biztosítottnak tűnt. Anyu közben folytatta a varrást, amibe én is besegítettem, amennyit tudtam. A tanév végén ott várt a rettegett ábrázoló geometria vizsga, amin azonban némi szerencsével túljutottam. Szorgalmasan tanultam.

A rövid fellélegzést követően jött 1948, „a fordulat éve”.

A politikai helyzet egyre aggasztóbbá vált. Az egyetemről több tanárt eltávolítottak, megalakult a DISZ, mindenkit elbeszélgetésre hívtak be. Az államosításokat követően a háziiparunk ellehetetlenült. Az egyetlen pozitívum az volt, hogy apu munkát kapott az újonnan alakult Állami Mélyépítési Tervező Intézetben. Szüleim több okból a ház eladása mellett döntöttek, a Gyergyó utcába költöztünk egy szép, kellemes méretezésű lakásba. Abban reménykedtünk, végre egyenesbe kerülünk, apámat azonban 1949 december elején a munkahelyén az ÁVH egy rosszindulatú feljelentés alapján újra letartóztatta. Teljesen bizonytalanra vált minden. Megpróbáltam állásba menni, de nem sikerült. Így nem tehettem mást, letettem a vizsgáimat és nekiláttam a diplomamunkám elkészítésének.

Ha jól tudom, 1950 nyarán fejezted be az egyetemet.

Igen. Az utolsó évben már elhatároztuk Mihállyal, hogy összeházasodunk. Nagy kompromisszum volt részemről, de beláttam, hogy édesanyjára való tekintettel, aki tolókcocsiba kényszerült beteg volt, Sopronban kezdhettük csak el a közös életünket. Akkoriban az Építésügyi Minisztérium jelölte ki a végzősök első munkahelyét. Mihályt Mosonmagyaróvárra, engem Győrbe neveztek ki. Némi protekcióval sikerült elintézni, hogy Mihály Sopronba, én ideiglenesen Budapestre kerülhessek, az Épületelem gyárba. Ráadásul kedves barátnőmet, Becker Zsuzsát is ide helyezték. Előtte azonban, augusztus 6-án Sopronba érkeztem bemutatkozó látogatásra. Ekkor határoztuk el, hogy karácsonykor megtartjuk az esküvőt.

Nagy váltást jelentett számokra a Sopronba költözés. Tanulás helyett munka egy idegen városban. Ráadásul egyedül kellett hagynod édesanyádat, be kellett illeszkedned egy másik családba.

Amikor gondolkoztam ezen az átmeneten, hirtelen eszembe jutott egy kép. Gondold el, itt, az ebédlőasztal körül anyósom, apósom, az apai nagyszülők. Nagypapa huszár ezredes volt, nyugdíját elvonták, úgy kerültek Sopronba. Ott ült Mihály nevelőanyja, az osztrák születésű Karolina Glas, alias Feci, aki először őt nevelte, azután anyósomat gondozta, majd az én három gyerekemet nevelte. Neki köszönhető, hogy a fiúk anyanyelvi szinten beszélnek németül. Tehát egyik napról a másikra egy nagy, szerető, idősebb tagokból álló családba kerültem. Mi voltunk a gyerekek, és egyben a felnőttek is, mivel kettőnk fizetésén kívül semmiféle bevétel nem volt. Ide érkezett meg rövidesen anyám, amikor elvették tőle a Gyergyó utcai lakást és András fiam októberben megszületett. 1953-ban, kiszabadulása után Apu is hozzánk költözött. Kezdetben nehezen tudott elhelyezkedni, több munkahely után végül a Szombathelyi Vízügyi Igazgatóságnál dolgozott, ingázott naponta Sopron és Szombathely között. Az unokákban sokszor feloldódott, de a történeteken soha nem tudta túltenni magát. 48 évesen tartóztatták le először, kettétörték a szép szakmai pályáját.

3. kép. A Kubinszky család 1951-ben Sopronban. Állnak: Kubinszky Jenő és apja, Kubinszky Lajos, ülnek: Kubinszky Jenőné, Kubinszky Lajosné és Kubinszky Mihályné Kassay Éva

1952 januárjában az egész házat államosították. Ketten jöttek a várostól, papírt hoztak, még bútorokat is foglaltak le, ezeket leragasztották. Magas lakbért fizettettek velünk. Amikor 1957-58 körül vissza lehetett igényelni az államosított tulajdont, beadtunk egy kérvényt, amit azzal az indokkal utasították el, hogy a ház nem Mihály, hanem az akkorra már meghalt anyósom nevében van. Pár évvel később jött egy újabb rendelkezés, ami úgy szólt, hogy a bent lakók megvásárolhatják az ingatlant, a volt tulajdonosok kivételével. Most jól jött a korábbi elutasítás, amivel bizonyítani tudtuk, hogy nem mi vagyunk a tulajdonosok. OTP kölcsönt vettünk fel, amit 25 évig törlesztettünk. Így tudtuk megvenni a házat, amit a nagypapa már megvásárolt egyszer.

Hogyan illeszkedett be új lakóhelyed, a város életébe?

Mihály régi baráti társasága, amiben ő felnőtt és otthon volt, szeretettel fogadott. Rövidesen ők is követték a példánkat, megházasodtak. Ami a várost illeti, Sopron mindig arról volt nevezetes, hogy elzárkózó, nehezen fogadja be az idegeneket. De Mihály révén ez is könnyebben ment. A fogadtatáshoz talán a körülmények is hozzájárultak. A háttérrel, amivel jöttem, mindenki érezte. Az a szél, ami engem elfúj Budapestről, a többiek háta mögött is ott volt.

Az országban az elsők között megalakult, Winkler Oszkár vezette Soproni Tervezőirodába kerültél dolgozni. Mi volt a feladatod?

Gallus László mellé kerültem szerkesztőnek, aki a család távoli rokona volt. Később egyre több tervezési munkát kaptam, amit örömmel csináltam, annak ellenére, hogy rajzolók hiányában a szerkesztés, a műszaki rajzolás és a helyszínre való kijárási is rám hárult. Egyébként pedig olyan társaságba kerültem, amelynek a tagjai teljesen hasonló körülményekkel értek oda, mint én. Volt jogászok, katonatisztek dolgoztak gépészeti technikusokként, az adminisztrációban. Winkler Oszkár akkor már neves építész volt, fiatalon saját irodát vezetett, csakúgy, mint Füredi Oszkár és Hárs Gyuri bácsi. Főnökökhöz hasonlóan ők is elismert, kimagasló tehetségű építészek voltak. De meg kell említenem az építőmester Kalmár Dezsőt és Wehofer Poldi bácsit, aki kalkulátor-ként dolgozott.

Tudtommal az iroda az egész Dunántúlra dolgozott. Winkler Oszkár tervezte például a zalaegerszegi mozi épületét.

Igen, sokféle dolgoztunk. Én csináltam Kőszegen a volt kadettiskola átalakítását, amiből gyógypedagógiai intézet lett. Ez volt az Ottlik regény, az Iskola a határon helyszíne. Szombathelyre, Celldömölkre, Tihanyba is dolgoztam. Később

Szombathelyen és Zalaegerszegen külön tervező részleg alakult. Úgy emlékszem, Zalaegerszegen Hárs Gyuri bácsi került. De ez csak egy rövidebb időszak volt.

Hamarosan megszületett András fiad. Hogyan bírtad a családi és a munkahelyi terheket?

András októberi születését követően február-márciusban már dolgoztam. A hat hét szülei szabadságra talán egy hónap fizetés nélküli szabadságot vettem ki. Aztán nagyon hamar, 1952 végén jött a második gyerek, János. Amíg én dolgoztam, Feci és anyu látták el a gyerekeket. Neki sem volt könnyű, sok mindent meg kellett tanulnia. Az Emlékezőkben is leírtam, és mindig hangsúlyozom, ha erről beszélünk, hogy mi nagyon nehéz korban kezdtük el az életet, de a szüleinknek, az ő generációjuknak sokkal tragikusabb volt a sorsa. Mi fiatalok voltunk, olyan gyerekekkel, iskolával, ami lehetőséget adott az előttünk álló feladatok elvégzésére. Nekik kettőtört az életük, a pályájuk.

Visszatérve a munkahelyi és a családi feladatok megosztására, nagy gondot jelentett számomra a gyakori utazás, amit a munkánk megkövetelt. Innen a Lőverekből – gépkocsi és megfelelő buszközlekedés hiányában – még az állomásra való lejutás is gondot okozott. Ha művezetni kellett például Zalaegerszegen, hajnali háromkor indult a vonat. Mihály lekísért, feltett a vonatra, egy órát aludt, aztán ment a hat órás győri járatra. Ő ugyanis közben Sopronban, Győrben, Petőházán, Ivánban, Fertődön dolgozott építésvezetőként. 1957-ben került az egyetemre tanársegédként az építéstani tanszékre, addig az Állami Építőipari Vállalatnál dolgozott. Első munkája az Asztalosárugyár volt. Ő csinálta a Hunyadi iskola építésvezetését, aminek a helyreállítása az én munkám. Sok szállal kötődünk ehhez az épülethez, építészként és családiról is, ide jártak a gyerekeink és az unokáink.

Megszaporodtak az itthon rám háruló feladatok is. 1957-ben megszületett a harmadik fiunk, az ifjabb Mihály. A férjem egész nap távol volt, rám hárult a beszerzés a nagy családra a korabeli ellátási viszonyok között. Éveken keresztül az ebédszünetben vásároltam be, és busszal, vagy gyalog hoztam fel a holmikat. A forradalom után nem volt tüzelő, reggel 5 órakor álltunk be a sorba a Tüzépelőtt. A hétfégi húsbeszerzést sem tudtam mindig megoldani. 1956-ban szegény anyósom meghalt, ezt követően átalakítottuk a házat. Végre volt saját konyhám, villanytűzhellyel, mosogatóval.

Tehát, ha vidéki tervezésed volt, akkor ki is kellett járnod művezetni, felmérni.

Igen. Sokat jártam le Kőszegre a már említett átalakítás kapcsán. Lővőig vonattal mentem, oda küldött elém az iskola egy kisbuszt. Két lakóépületet terveztem Szombathelyen, a Kultúrház környéken és a Kisfaludy utcában. Celldömölkön a gimnáziumot csináltuk egy fiatal statikussal. Nagyon büszke voltam arra az épületre mint munkára. Úgy tudták megépíteni a terv alapján, hogy semmi külön

kérdésre nem volt szükség. Szakmai sikerként könyvelem el a tihanyi községháza épületének pályázatát az 50-es évek elején, amit megnyertem. Az egyéni tervezés időszakának az vetett véget, hogy 1957-ben az iroda megbízást kapott a városrendezési terv elkészítésére. Ezt a munkát Winkler Oszkár vette kézbe és vele együtt én is ezen a munkán dolgoztam. Akkoriban nem gondoltam rá, hogy mennyire meghatározza majd a későbbi szakmai pályafutásomat.

Mi volt a rendezési terv tartalma? Gondolom egyrészt a belváros műemléki helyreállítása. Mi még ezen kívül?

1955-ben készült el a rendezési terv programja, amit a város jóváhagyott. Ezt követően bízták meg az irodát a tervezéssel. Sopron regionális alközponti besorolást kapott. Az ehhez tartozó kereteken belül dolgozhattunk. A várost idegenforgalmi és turisztikai szempontból fejlesztendő területként határozták meg. Adott volt, milyen lakosságszámmal, milyen közlekedési forgalommal számolhatunk, milyen közintézmények szükségesek, ezekhez milyen közműfejlesztéseket kell elvégezni. Mi van, mi szükséges? Az igények összegyűjtését követően történtek meg a területbeli kijelölések. Sopron a budai vár után műemléki szempontból országosan a második legjelentősebb városként lett megjelölve, ezért a műemlékvédelem első helyen szerepelt lakóhelyi és intézményi szempontból is. Miután a terv elkészült és elfogadták, következtek a fő- és szakhatóságok hozzászólásai. Egy többlépcsős folyamatról volt tehát szó, ami összességében tíz évig tartott.

Mikor és hogyan kerültél a Városházára?

1963. január 1-el. Akkor alakították ki az építési és közlekedési osztályt a régi műszaki osztály helyett. Ezen belül építési csoportot szerveztek, az élére pedig építész csoportvezetőt kerestek. Úgy kerültem oda, hogy 1962-ben az Akadémia illetékes bizottsága konferenciát rendezett Sopronban és ott én ismertettem a város rendezési tervét. A munka kapcsán és a konferencián sok kollégával, építészekkel, műemlékesekkel ismerkedtem meg. Így kerülhettem az illetékesek látókörébe, akik megkérdezték, nem akarok-e a terv megvalósításban is részt venni. Hosszas gondolkodás után vállaltam a felkérést és eljöttem az irodából, annál inkább, mert az akkori vezetővel már nem volt olyan jó az összhang, mint Winkler Oszkárral. A városon pedig egy nagyon fiatal, agilis osztályvezető volt akkor, Varga Jenő, akivel jól lehetett együtt dolgozni.

Különböző beosztásokban, csoportvezetőként, később osztályvezető-helyettesként, megbízott osztályvezetőként 20 éven keresztül dolgoztál az osztályon, egészen a nyugdíjazásodig. Mi volt a feladatod?

Az, hogy Sopron általános fejlődése szinkronban legyen a városrendezési terv építészeti koncepciójával. A város fejlődése ebben az időszakban kapott lendületet, addig sokféle okból stagnált. A háborús sérülések nagyon súlyosak voltak. Az újjáépítés először az ipari üzemekben indult meg, hiszen a termelésnek mennie kellett. A központi tervgazdálkodás fő iránya országosan az ipar, a nehézipar fejlesztése volt. Ebből Sopron – szerencsére – kiesett. Itt a már hagyományokkal rendelkező könnyűipart fejlesztették, ez hozta be a környékről a betelepülőket a városba, akik a mezőgazdaság helyett – sokszor kényszerűségből – a városi munkát választották. Így az amúgy is nagy lakáshiány tovább növekedett, a kezelése elsősorú gondná vált. A magánépítkezések száma ugyanakkor minimális volt. Az első többlakásos beruházás a SOTEX beruházása volt 1951-ben a Lackner Kristóf utcában. Az állami lakásépítés a belváros rendezési tervének elkészülte után indult meg, ami 1964-ben készült el Sedlmayr Jánosné (VÁTI) munkájaként. Az ő munkája az északi városrész, az egykori poncichter-negyed rekonstrukciós terve is. Elkezdődött a menthetetlennek ítélt épületek szanálása, ezzel párhuzamosan a foghíjak beépítése, a lakóház-felújítások. Meg kell említeni a Városház helyreállítási tervét az Előkapuval, ami Nagypál Judit munkája. A foghíjak többsége nagyon jól sikerült, másokkal máig nem barátkoztak meg a soproniak. A szorosabb értelemben vett Belvároson kívül ide tartoztak a jelentős részben OTP beruházásként épült Kis János és Mátyás király utcai épületek. A szakmai közvéleményt megosztotta a várkerületi nagybástya kibontása. Az én véleményem az, hogy szerencsésebb lett volna megtartani az eredeti, szervesen kialakult beépítést.

Visszatérve a belváros rekonstrukciójára, komoly nehézségekkel kellett szembenézni. Korábban az épületek magántulajdonban voltak, általában egy tulajdonossal, nagy alapterülettel. Az államosított lakóházak rekonstrukciójával a lakásszám megnőtt, az alapterület jelentősen csökkent, mivel a korabeli előírások alapján az újonnan épített lakások méretéhez kellett igazodni, maximum két szobával. Ez a régi épületeknél borzasztó problémákat hozott magával, használati és esztétikai szempontból is. A belső terek sérültek.

A legkésőbbi foghíjbeépítés tudtommal a vasalóház volt.

Igen, 1988-ban készült el. A Belváros rekonstrukciójánál meg kell még említeni az utak, az Orsolya tér és a Fő tér kialakítását. Utóbbin nagyszabású régészeti feltárások folytak. Ekkor került sor a Fabricius ház és a Stornó ház helyreállítására. A régi mozi épületét az Előkapunál elbontották. Összességében a rekonstrukció sikeres volt, ezt ismerte el a Hild-díj a hetvenes évek második felében.

Az általad is említett lakáshiányt a lakótelepek építésével lehetett megoldani. Ezek elhelyezése, méretezése Sopronban jobban sikerült, mint más városokban.

A lakótelep szintű lakásépítés 1968-ban, a Kőfaragó téren indult meg. 1969-ben kezdődött el a Jereván lakótelepre kiírt részletes rendezési terv előkészítése, az utolsó épületek a 80-as évek második felében épültek. Időközben a 60-as évek végén kialakították a tervosztályt, így nálunk az igazgatási feladatok maradtak. A beruházások tanácsi, OTP-s, vagy szövetkezeti kivitelezésben készültek, de a vevőkijelölés a tanácson keresztül történt. Az építési ütemet és az egyes építési formák arányát a korabeli tervgazdálkodás, az ötéves tervek határozták meg. Ugyancsak az 1960-as évek végén startolt az OTP-n keresztül a lakótelep szintű magánérs lakásépítés a Cseresznye soron, a József Attila lakótelepen, a Löver körút és az Ady út sarkán, az Ibolya úton. Itt az volt a cél, hogy összhangba hozzuk a Löver jellegét és a városias építkezést, hogy megmaradjon az üdülő és az idegenforgalmi funkció is. Sajnos, kompromisszumokat kellett hozni, amire az Ibolya úti magas házak a legjobb példa. Szigorúan be kellett tartani az egy lakásra jutó bruttó és nettó költségeket. A bruttóban benne voltak a járulékos és kapcsolódó költségek, azaz a közmű és útépítés, az alapellátáshoz tartozó kereskedelmi egységek, iskolák és óvodák. Emiatt volt szükség a lakásszám, ebből következően az emeletek számának növelésére, különösen a zöldövezeti beruházásoknál, ahol hiányzott az infrastruktúra.

Ki tervezte a lakótelepek épületeit?

Építésirodák. Típusstervek voltak, ezeket adaptálták a helyszínre.

Így fordulhatott elő, hogy Sopronban, Győrben, vagy Budapesten teljesen azonos alaprajzú lakásokban jártam.

Igen. Az irodák feladata az volt, hogy tömörszerűen, gazdasági, funkcionális és esztétikai szempontokat figyelembe véve helyezték el a térben a lakásokat befogadó épülettömböket.

4. kép. Az átépített Sopron, Hunyadi János utcai általános iskola főbejárata.
Tervezés és építés: 1955-1957.

Erre az időszakra esik Sopronban az idegenforgalom gyors fejlődése, ezzel együtt több szálloda és a szanatórium építése, korszerűsítése.

A szanatórium első üteme – a háború alatt megkezdett és félbemaradt üdülő átépítésével – már 1955-ben elkészült. Ezt bővítették 1970–71-ben. A Lőver körút kiépítése, kivilágítása 1965-ben nagy lendületet adott a szállodaépítéseknek. Annyira beépítetlen volt még a terület, hogy kérdésként merült fel, nyílt, vagy zárt vízelvező árkot kell tervezettni. Kiépült a közvilágítás, a légvezetéseket részben megszüntették. Amikor az első nap hazafelé tartottam a fényárban úszó Lőver körúton, megállt a szívverésem: Ebből most botrány lesz, minek világítottunk ki egy beépítetlen területet? Néhány hónap múlva azonban egymás után beindultak az üdülő-építések, egyik fejlesztés segítette a másikat. A Fenyves-szálló 1965-ben, a Szieszta üdülő 1973-ban, a Lőver uszoda új fedett szárnya 1975–77 között épült meg, a Sopron szálló a város túloldalán 1983-ban, lendületet adva az északi városrész rekonstrukciós fejlődésének.

A Sopron szálló építése izgalmas kérdés volt. Az akkori GySEV-igazgatóval, Lisiczky Lajossal jól körbenéztünk, hol legyen a helye. Büszke vagyok rá, hogy jól döntöttünk, mert a szálloda megépítése jelentős lökést adott a városrész fejlődésének. Ennek kapcsán került sor sok épület, a belső udvarok helyreállítására. Annyival volt nehezebb dolgunk, mint a Lőverekben, hogy az épületek zöme öreg és leromlott állapotban, magántulajdonban volt.

Visszatérve a városházi dolgokra, hány építész volt rajtad kívül az osztályon?

Kezdetben senki. A szakmai kooperációt a tervezők, beruházók, műemlékes kollégák hosszú sora biztosította. Később változott a helyzet. Ami a munkámat illeti, az építési tevékenység területi, térbeli és lehetőleg esztétikai befolyásolásán kívül sok egyéb feladatom is volt. Államigazgatási feladatok, előterjesztések, költségvetés előkészítése, vállalat-felügyelet – hozzánk tartozott az IKV is – és sok adminisztráció. Azt is el kell mondanom, hogy párton kívüliként, sőt, osztályidegenként dolgoztam felelősségteljes beosztásban. Ennek ellenére szakmailag támogattak, bizalmat, támogatást, elismerést kaptam mind a város vezetése mind a kollégák részéről. Ezt bizonyítja, hogy kétszer lettem az Építőipar kiváló dolgozója, 1971-ben Lakner Kristóf emlékéremet, 1974-ben Alpár-érmet, 1983-ban a Munka érdemrend bronz fokozatát kaptam meg munkám elismeréseként. Ennek az eredményét abban látom, hogy a városrendezési és fejlesztési feladatokat, ezen belül különösen a tömeges lakásépítkezéseket és a műemléki rekonstrukciót úgy sikerült végrehajtani, hogy a város szerkezete, jellege, hagyományos formai léptéke nem szenvedett csorbát. Ebben az időszakban kapta meg Sopron a hamburgi FVS alapítványtól, a „Műemlékvédelemért” Arany érmet. Egy nagy nyugatnémet cég tulajdonosa volt az adományozó, az ő nevéhez kötődik a Herder-díj is. Gondot okozott, elfogadhatja-e tőle a díjat a város. Végül megoldották, félhivatalosan. A minisztérium konferenciát szervezett, amin Dercsényi Dezső és Horler Miklós is részt vett. A konferencia után került sor az ünnepségre, egy bécsi professzor tartotta a laudációt. Az utolsó pillanatban kért meg a tanácselnök, hogy tolmácsoljak, így nyomtatott szövegem sem volt, rettenetesen izgultam, hogyan tudom teljesíteni ezt a felelősségteljes feladatot.

Mennyiben jelentett segítséget a kollégákkal való együttműködésben, a kapcsolat-alakításban, hogy a férjed is építész? Meg szoktál vele beszélni dolgokat?

Az ő kiterjedt ismeretségi köre jelentett bizonyos előnyt. Ami a közös konzultációkat illeti, volt ilyen, de nem túl gyakran és főleg nem részletekbe menően. Vita általában nem volt közöttünk, a fő dolgokban egyetértettünk. Előnyt jelentett a sok közös utazás, szakmai tapasztalatszerzés is. Sopron fejlődése a háború után később indult meg, mint máshol. Így sokat lehetett tanulni a hibákból, amit az útjaink során láttam.

Gondolom, a városházi évek alatt sem hiányzott az otthoni háttér, támogatás. Itt a hivatal jellegéből adódóan még nehezebb lehetett a munka és a családi ügyek egyeztetése.

Egy példa: Az Adriára indultunk vonattal a három gyerekkel. Háromkor indult a vonat a Déliből és fél 12-kor még a tanácselnöknél tárgyaltam. Ez csak egy kiragadott eset. A beszélgetésünkre való felkészüléskor leírtam egy gondolatot, ami talán ide illik a legjobban: „A Tervező Irodában és a városnál töltött aktív, és azt hiszem részben eredményes munkám alatt is otthonról hozott neveltetésem és egyéniségem alapján életem középpontjában a család állt és áll ma is. Egyiket a másíknak nem lehetett alárendelni, csak párhuzamosan végezni, szervezni, irányítani. Ehhez csatlakozott és a háttérben aktívan jelen volt még az élénk társadalmi szereplés és kötelezettség, a baráti társaság is.” Ezt csak úgy tudtam csinálni, hogy itthon nagy családdal éltünk együtt, itt éltek a szüleim. Ahogy már beszélünk erről, anyám és Mihály nevelőanyja segített. Mindenki összedolgozott. Én voltam a beszerző, de például a kerti munkából egyáltalán nem vettem ki a részemet. Sokszor előfordult, otthonról jött a telefon, ne felejtsek ezt, vagy azt vinni. Ahogy letettem a telefont, elfelejtettem. De ebből hála Istennek gond nem volt. Az egység, a békesség, a szeretet, az irányításszervezési gyakorlat együtt dolgozott. Anyám főzött minden nap. Sokat sütött, a gyerekeknek ez fontos volt. Magukban ugyan soha nem voltunk, de a nagy család segítségével és a szeretete mellett tudtuk biztosítani a gyerekeknek az otthon melegét.

Tudom, hogy a gyerekek nyelvtanulásában is segítettek az otthoniak. Fecitől németül, anyukádtól angolul tanultak, aminek az életben nagy hasznát vették. Hol tanult meg anyukád angolul?

Itt Sopronban. Hamar beilleszkedett a család ismeretségi és baráti körébe. A baráti társaság együtt járt angol órákra, összejöttek, kötöttek és közben angolul társalogtak. Regényeket olvasott eredetiben. Precíz volt, megtanulta a nyelvtant, amit át tudott adni a gyerekeknek. Míg Feci egészen kis kortól, természetes módon oktatta őket, este például felolvasott nekik May Károlyt és másokat németül, anyu pedagógusként, szigorral tanított.

Akkor a gyerekek nem hiányoltak.

Nem, mert mindig ott voltam, amikor kellett. Hadd mondjam el, a szabadságidőnket egész kiskoruktól mindig velük töltöttük, és a külföldi utakra is vittük őket magunkkal. Szorgalmasan tanultak, nem volt velük gond. Megszokták a nagy családot. És sikerült úgy irányítani a dolgokat, hogy ma is itt lagnak mellettünk. Gondolkodás nélkül, szinte természetesen telepedtek le a szomszédságunkban. Ma is minden vasárnap este nyolc óraker a három fiú itt ül és együtt kártyázunk. Ennek megvan a régi, gyerekkori előképe. Volt Mihálynak

egy óriási terepasztala, amit együtt építettek, és amivel rengeteg időt töltöttek el. Az unokákban is dolgozik valami készítés a közös együttlétre, alkotásra. Jó példa erre, hogy amikor idén január végén leesett a hó, iglut építettek kitarító munkával a kertbe. Éppen úgy együtt csinálták, ahogy annak idején a terepasztal készült.

5. kép. Kubinszky Mihályné férjével és hat unokájukkal 1990-ben Sopronban.
Balról jobbra: Péter, Ildikó, mögötte Balázs, Ádám, Andrea és Gábor.

Említetted, hogy az egyetemi évek alatt és később itt, Sopronban is élénk társasági életet éltek, a régi baráti kör tárt karokkal fogadott. Tudtatok olyan társasági életet élni, mint annak idején a szüleitek?

Igen, a barátságok egy része Mihály gyerekkoráig nyúlik vissza. Még 1956 előttről nagyon kedves ismerősök Áldássyék. Valamivel idősebbek voltak, mint mi. Aztán Barna doktor és a felesége, Karner Ilona. Nagyon sokáig rendszeresek voltak a hétfői összejövetelek, amikhez kártyaparti is kapcsolódott, nagy bridzsezők vagyunk. Mivel az összejövetelek szombat esténként voltak, a gyerekek megtanulták, hogy aznap délután csendben kell maradni, mamiék alszanak. Perkovátz Bódog Pesten dolgozott, hétfvégén járt haza. Langerék fiatalabbak nálunk. Az ő unkatestvérük volt Mihály gyerekkori barátja, Ajkay

Péter, akinek az anyukája volt Langer lány. Sok nyári utazásra is együtt mentünk gyerekestől Csehszlovákiába, az Adriára, Erdélybe.

Saját szervezésben indultatok útra?

Az első IBUSz-út kivételével igen. Kész hadművelet volt a tervezés. Legtöbbször teljesen esetlegesen indultunk el, nem volt foglalt szállásunk. Kezdetben próbáltam rávenni Mihályt a kempingezésre, de nem kedvelte. Akkoriban nem voltak olyan magasak a költségek ezekben az országokban, és többnyire a szállásfoglalással sem volt gondunk. Az utazást máig nem hagytuk abba, két évvel ezelőtt még elmentünk Rómába. Szép emlékek kötnek bennünket ehhez a városhoz. Először 1963-ban jártunk ott, akkor kapott Mihály ösztöndíjat a Magyar Akadémiára, ahova elkísérhettem. Rokonok, ismerősök révén Latin-Amerikába, Brazíliába is eljutottunk a 90-es években.

Arra már én is emlékszem, hogy nyugdíjasként rendszeresen bejártál a levéltárba a családod történetét kutatni. Még Kassán is jártál ez ügyben. A kutatás eredményeiről a közelmúltban számoltál be a Helytörténészek Baráti Körében. Az összegyűjtött adatok, a profi módon elkészített családfák a szakember számára is imponálóak. Ráadásul kiderült, hogy apai ágon, egy ösanya révén Árpád-házi királylányig és rajta keresztül Európa uralkodói családjaiig vezethető vissza a család eredete. Emlékezők című munkádról már esett szó beszélgetésünk elején. Milyen terveid vannak most? Nem akarsz folytatni a családi történetet?

Nem hiszem Már minden lassabban megy, az olvasáshoz is ritkán jutok hozzá. Mindig akad valami elfoglaltság, tartásproblémáim vannak, a hosszú ülések kényelmetlenek. Így írásra már nem nagyon vállalkozom. A családtörténetet csiszolgotam, egészítem ki egy internetes program segítségével.

Ehhez kívánok még sok sikert, jó egészséget, sok örömet a családi életben!

KOCSIS ISTVÁN | Peéry Rezső soproni évei¹

¹A tanulmány *Peéry Rezső küzdelmei az eszmei barikádokon (Mozaikok egy 20. századi közép-európai értelmiségi portréjából)* című kötet felhasználásával készült. A mű 2010-ben, Peéry születésének századik évfordulója alkalmából jelent meg; szerkesztette és írta Kocsis István; kiadója a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium. A kötet tartalma csak szűk körben válhat ismertté, mivel az intézmény belső kiadványáról van szó. Ezért örvendetes, hogy a Soproni Szemlében az egyik fejezet anyagának lényegesebb megállapításai rövidített, átalakított formában megjelenhetnek, hiszen munkássága, jelleme alapján Peéry Sopronban is szélesebb körű ismertséget érdemelne, mint amennyiben részesül.